

D.L. PHİLLİPS'İN TÜRKİYE-ERMENİSTAN PROTOKOLLERİ DİPLOMATİK TARİHİ 2

Ömer Engin LÜTEM

Dünkü yazımızda 2 Mart 2012 tarihinde David. L. Phillips tarafından yazılan ve İnternette yayımlanan Diplomatik Tarih: Türkiye-Ermenistan Protokolleri başlıklı incelemeden ve 2001 yılında kurduğu Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu dahilindeki bazı faaliyetlerinden bahsetmiştik. Bu faaliyetleri nedeniyle Türkiyede genelde güvensizlik beslenen Phillipsin ABDde Türkiye-Ermenistan ilişkileri alanında bir tür uzman olarak algılandığı görülmektedir. Yukarıda değindiğimiz incelemenin Phillips tarafından kaleme alınması da bu kanının sonucu olsa gerektir. Phillips söz konusu incelemesinde Türkiye-Ermenistan Protokollerinin hazırlanmasını ve imzalanmasını anlatmaktadır. Bunun için Türk, Ermeni ve Amerikalı bazı kişilerle yaptığı söyleşilerden ve bu konuda yayınlanmış bazı yazılardan yararlanmıştı. Sonunda ortaya 128 sayfalık bir metin çıkmıştır. Ne var ki Phillips olayları analitik değil kronolojik bir şekilde anlattığından söz konusu inceleme bir ayrıntı yığınının dönüşmüştür. Bu nedenle Protokoller konusunu esasen bilenler Phillipsin incelemesinden bir şey öğrenememiş, bilmeyenler ise bu ayrıntı denizinde kaybolup gitmişlerdir. Diğer yandan anlattıklarında özellikle bazı rakamlarda maddi hatalar da vardır. Ayrıca bu metinde yer alan ifade Özgürlüğü, Hrant Dink, Ergenekon gibi bahisler, kendine özgü önem taşımakla beraber genel olarak Türkiye-Ermenistan ilişkilerini ve özellikle de protokolleri hiç etkilememiş olaylardır. Kanımızca Phillipsin bu incelemesinde ilgi çeken iki husus vardır. Birincisi ABDnin, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi için Track Two formülünü (iki ülkenin Sivil toplum örgütleri veya mesleki kurulların aralarında yaptıkları toplantılar) uygulamak gayretleridir. İkincisi ise Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi için bundan sonra neler yapılabileceğine dair bazı önerilerdir. Phillips Türkiye-Ermenistan arasında resmi düzeyde temas eksikliğine karşılık iki tarafın sivil toplum örgütlerinin işbirliğini sürdürdüğünü ve bu iş için gerekli mali kaynağın büyük kısmının ABD Hükümeti tarafından sağlandığını ifade etmektedir. Adı geçene göre bu iş için Erivandaki U.S.AİD Misyonda 2,4 milyon, Ankaradaki ABD Büyükelçiliğinde ise 2,3 ödenek ayrılmıştır. Ocak ayında TEPAV tarafından yayınlanan bir incelemede Track Two faaliyetlerinin %47,3Ünü ABD tarafından finanse edildiği ancak başka kaynaklarca sağlanan finansmanın içinde de Amerikan katkısı bulunduğu aslında ABDnin payının çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Başka ülkeler arasında Almanya, İsveç ve İsviçrenin bazı kuruluşları sayılabilir. Türkiye ve Ermenistanda hangi kuruluş ve kişilerin bu tür toplantılara katılacağını finansmanı sağlayan taraflar saptamaktadır. Ortada önemli bir para bulunduğundan bu faaliyetlere katılmak isteyenlerin sayısının fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Phillips özellikle ABD tarafından organize edilen faaliyetleri

eleştirmekte, ABDnin Ankara ve Erivan Büyükelçilikleri arasında koordinasyon eksikliğinden ve bu toplantılara katılan Ermeni Grupları arasında ve ayrıca Türk grupları arasında koordinasyon yokluğundan eksikliğinden ve Türk ve Ermeni grupları arasında da koordinasyon bulunmadığından bahsetmektedir. TEPAVın yukarıda değindiğimiz incelemesinden de Ermeni Gruplarının finansman yönünden kayırıldığı sonucu çıkmaktadır. Kısaca özellikle ABDnin gayretleriyle Türk ve Ermeni sivil toplum örgütleri ve mesleki kuruluşları arasında yoğun olarak nitelendirilebilecek temaslar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu temasların, iki ülke arasında belirli alanlarda bir işbirliğini gerçekleştirmiş, hiç olmasa teşvik etmiş olması beklenirdi. Ne var ki ortada böyle bir sonuç görülmemektedir. Kısaca Türkiye-Ermenistan arasında resmi temaslar başarısızlığından sonra Track Two faaliyetlerinin de aynı akıbete uğramış olduğu kanısı edinilmektedir. (Devam edecek)

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: LÜTEM, Ömer Engin. 2026. "D.L. PHİLLİPS'İN TÜRKİYE-ERMENİSTAN PROTOKOLLERİ DİPLOMATİK TARİHİ 2 ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2012 / 14. Mart 27. Erişim Nisan 05, 2026. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/D-L-PHILLIPS-IN-TURKIYE-ERMENISTAN-PROTOKOLLERİ-DIPLOMATİK-TARİHİ-2>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır